

Η ισότητα των φύλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Ιωάννης Γαργαλιάνος

Δάσκαλος, μετεκπαιδευόμενος στο Διδασκαλείο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη μελέτη της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στον παράγοντα φύλο και την εκπαίδευση. Το ενδιαφέρον αυτό άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα έντονο τη δεκαετία του 1970, κατά την οποία υπάρχει μια έκρηξη δημοσιευμάτων με θέμα την εκπαίδευση και το φύλο. Κατά τη δεκαετία αυτή έχουμε μια σειρά από γεγονότα σε διεθνές επίπεδο που έστρεψαν το ενδιαφέρον της παιδαγωγικής επιστήμης στη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος.

Η δεκαετία του '70, κατά την οποία αναπτύχθηκε και ένα έντονο φεμινιστικό κίνημα, ονομάστηκε «δεκαετία της γυναίκας».¹ Το 1975, συγκεκριμένα, έχουμε τη «Διακήρυξη για την Ισότητα των Φύλων» και τον εορτασμό του Διεθνούς Έτους της Γυναίκας. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση (τότε ΕΟΚ) και ο ΟΗΕ εξέδωσαν μια σειρά οδηγιών που είχαν ως στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων ανάμεσα στα δύο φύλα.

Και στη χώρα μας την εποχή αυτή έχουμε τη λήψη μιας σειράς μέτρων που στοχεύουν στην εξάλειψη των διακρίσεων των δύο φύλων. Το 1975 ψηφίζεται το νέο Σύνταγμα, όπου στο άρθρο 4 και στην παράγραφο 2 αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις».² Αυτή η γενική διάταξη συμπληρώνεται και εξειδικεύεται με το άρθρο 1, παράγραφος 1 του νόμου 1566/85, όπου αναφέρεται ότι «σκοπός της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυναμειών των μαθητών, ώστε ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά».³

1 Δεληγιάννη, Β. – Ζιώγου, Σ. (επιμ.), *Εκπαίδευση και φύλο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1994, 23.

2 ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, ΣΤ' τάξη, Βιβλίο του δασκάλου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992, σ. 100.

3 Νόμος 1566/85.

Την ίδια εποχή, τη δεκαετία του 1970, έχουμε μια σειρά δημοσιευμάτων στον τύπο,⁴ με αφορμή την κατάθεση στη Βουλή διάφορων νομοσχεδίων με περιεχόμενο που αφορούσε την ισότητα των δύο φύλων, που προκαλούν έντονες συζητήσεις στην κοινή γνώμη. Το 1979, μάλιστα, έχουμε τη μετατροπή των σχολείων αρρένων και θηλέων σε μεικτά με την εγκύκλιο Δ11039/17.3.1979 και την καθιέρωση της μεικτής εκπαίδευσης. Ικανοποιήθηκε, έτσι, ένα πολύ παλιό αίτημα, σύμφωνα με το οποίο τα αμιγή σχολεία αρρένων και θηλέων έπρεπε να καταργηθούν, καθώς συνέβαλλαν στη διαιώνιση των διακρίσεων ανάμεσα στα δύο φύλα.

Όλα τα παραπάνω ώθησαν τους επιστήμονες που ασχολούνται με τις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα, αλλά και ειδικότερα με την παιδαγωγική επιστήμη, να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον τους στο πώς η εκπαίδευση διατηρεί και αναπαράγει ανισότητες γενικότερα, αλλά και ειδικότερα να διερευνήσουν ποιες πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας συντηρούν και αναπαράγουν τη διάκριση των δύο φύλων.

Στην εργασία μας αυτή επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον μας σε τρεις τομείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από τους οποίους «περνάει» η ιδεολογία που αφορά τους ρόλους των δύο φύλων και που, κατά την άποψή μας, συντηρούν και αναπαράγουν τη διάκριση των δύο φύλων στην εκπαίδευση: 1) στα σχολικά βιβλία, 2) στο σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό: στην α) άμεση (ως ανεξάρτητο μάθημα) και β) στην έμμεση μορφή του, και 3) στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών, που είναι συχνά διαφορετική απέναντι σε άτομα διαφορετικού φύλου. Η πρώτη περίπτωση και, από τη δεύτερη, η άμεση μορφή αφορούν το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, ενώ η έμμεση μορφή και η τρίτη περίπτωση αφορούν το «κρυφό» ή «σιωπηλό» πρόγραμμα ή σχολικό *παραπρόγραμμα*. Το τελευταίο έχει την έννοια ότι δεν διδάσκεται, αλλά μαθαίνεται μέσα από άτυπες μορφές διδασκαλίας, *παράλληλα* με το επίσημο και τυπικό σχολικό πρόγραμμα.⁵

2. Η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα δύο φύλα

Βασικός παράγοντας της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από τον οποίο συντηρείται και αναπαράγεται η διάκριση των δύο φύλων στην εκπαίδευση είναι οι εκπαιδευτικοί, οι αντιλήψεις και οι στάσεις των οποίων ενισχύουν τη διαφορετική συμπεριφορά των δύο φύλων.

Οι εκπαιδευτικοί, ως μέλη και αυτοί της ευρύτερης κοινωνίας, είναι και οι ίδιοι θύματα της ιδεολογίας των ρόλων των δύο φύλων, και δεν θα μπορούσε να γίνει και αλλιώς με δεδομένο και την ελλιπή επιστημονική κατάρτιση πάνω σε θέματα κοινωνικοποίησης, ανισότητας και κοινωνικής διάκρισης με βάση το

4 Μουστάκα, Καλλιόπη, Αντιφεμινισμός και σχολικά βιβλία, εφημερίδα *Το Βήμα*, 11.1.1976.

5 Μανρογιώργος, Γιώργος, Σχολικό πρόγραμμα και παραπρόγραμμα, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 13 (1983), σ. 74.

φύλο. Ο εκπαιδευτικός με συγκεκριμένες αντιλήψεις, στάσεις και πρακτικές συμβάλλει, εκών άκων, στη διαιώνιση και αναπαραγωγή φυλετιστικών (σεξιστικών) διακρίσεων μέσα στο σχολείο. Ο εκπαιδευτικός, όμως, μπορεί και έχει την υποχρέωση, με σωστή ενημέρωση, να συμβάλει στη μείωση της απόστασης ανάμεσα στα δύο φύλα.⁶ Το σχολείο, επίσης, έχει τη δύναμη να ενισχύει μια επιθυμητή συμπεριφορά και να αποδυναμώνει μια ανεπιθύμητη. Οι εκπαιδευτικοί, όμως, στην πλειονότητά τους έχουν την τάση να ταξινομούν τους μαθητές ανάλογα με το φύλο τους, να αποδίδουν λίγο-πολύ αυθαίρετα ορισμένες ιδιότητες στο ένα ή στο άλλο φύλο και να προσαρμόζουν ανάλογα τη συμπεριφορά τους.⁷

Έρευνες⁸ που έχουν γίνει στους εκπαιδευτικούς σχετικά με τις απόψεις τους για τη συμπεριφορά των αγοριών και των κοριτσιών στο σχολείο έδειξαν ότι δεν διαφέρουν (οι απόψεις) από αυτές της κοινής γνώμης.

Αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα και συγκεκριμένα ότι τα αγόρια είναι, σε σχέση με τα κορίτσια, πιο ζωηρά, θορυβώδη, επιθετικά, απειθαρχα, αμελή, με χαμηλότερες επιδόσεις, λιγότερο συναισθηματικά, πιο αυτόνομα κ.λπ. Αντίθετα, κατά την άποψή τους, τα κορίτσια είναι πιο έξυπνα, πιο μεθοδικά, με καλύτερες επιδόσεις, πιο υπάκουα, πιο επιμελή, πιο πειθαρχικά, πιο συναισθηματικά κ.λπ. Πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, που επισημαίνουν οι εκπαιδευτικοί για τα δύο φύλα, ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, το σφάλμα, όμως, είναι ότι τις διαφορές αυτές στη συμπεριφορά τις θεωρούν ως κάτι φυσικό, κληρονομικό και έμφυτο, ενώ στην πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα των ρόλων των φύλων, που έχουν αφομοιωθεί από τα παιδιά ήδη από την προσχολική ηλικία. Αποτέλεσμα της παραπάνω άποψης είναι να ενισχύονται αυτές οι διαφορετικές συμπεριφορές των δύο φύλων και να μη γίνονται προσπάθειες να αποδυναμωθούν ή να εξλειφθούν.

Ας δούμε, όμως, με ποιους συγκεκριμένους τρόπους μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, οι εκπαιδευτικοί ενισχύουν τη διαφορετική συμπεριφορά των δύο φύλων.⁹

Πρώτο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ενισχύεται η διάκριση των δύο φύλων μέσα από συγκεκριμένες στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές που εκφράζουν οι εκπαιδευτικοί ακόμη και κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, όπως προκαταλήψεις αναφορικά με τους ρόλους των δύο φύλων, διαφορετικού βαθμού απαιτήσεις ανάλογα με το φύλο, κ.λπ. Επίσης, εδώ θα μπορούσαμε να ε-

6 Σαββίδου, Τούλα, Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφοροποίηση των δύο φύλων, εμπειρική έρευνα στους εκπαιδευτικούς της Α/βάθμιας εκπαίδευσης στα Δωδεκάνησα, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 86 (1996), 38.

7 Λαμπροπούλου, Βούλα και Γεωργουλέα, Μαριζέττα, Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 46 (1989), 66.

8 Λαμπροπούλου, Βούλα και Γεωργουλέα, Μαριζέττα, ό.π., 66.

9 Λαμπροπούλου, Βούλα και Γεωργουλέα, Μαριζέττα, ό.π., σ. 67.

ντάξουμε και την πρακτική των εκπαιδευτικών να διαχωρίζουν τους μαθητές σε δύο ομάδες ανάλογα με το φύλο τους και να διατυπώνουν γενικές κρίσεις για τη μία ή την άλλη ομάδα, όπως, π.χ., «τα κορίτσια ήταν πιο μελετημένα σήμερα από ό,τι τα αγόρια» ή «πιο φρόνιμα» κ.λπ.

Όλες αυτές οι κρίσεις εδραιώνουν στους μαθητές την εντύπωση της διαφορετικότητας των δύο φύλων, οδηγούν σε ανταγωνισμούς και αντιπαραθέσεις, και δηλητηριάζουν το κλίμα συνεργασίας που πρέπει να επικρατεί στην τάξη ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτό έχει επιπτώσεις και στη γενικότερη συμπεριφορά των μαθητών και έξω από την τάξη, π.χ. στη συγκρότηση ομάδων παιχνιδιών στο διάλειμμα, αλλά μπορεί να συνεχιστεί και στην υπόλοιπη ζωή τους, ακόμη και μετά την ενηλικίωση.

Δεύτερο, το θέμα της πειθαρχίας. Είδαμε παραπάνω ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν διαμορφώσει την άποψη ότι οι μαθητές είναι πιο απείθαρχοι από τις μαθήτριες. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι να επιβάλλουν και διαφορετικές τιμωρίες και να τις εξαρτούν από το φύλο του παιδιού. Έχει διαπιστωθεί¹⁰ ότι οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα οι δασκάλες, είναι κατά κανόνα πιο αυστηροί απέναντι στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια, τα τιμωρούν και τα μαλώνουν περισσότερο. Κάποιοι εκπαιδευτικοί, μάλιστα, καταφεύγουν ακόμη και σήμερα, παρά τη νομική απαγόρευση, με αρκετή ευκολία στη χειροδικία, περισσότερο στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια. Αυτή η διαφορετική αντιμετώπιση των μαθητών είναι αποτέλεσμα της προκατάληψης των εκπαιδευτικών ότι τα αγόρια είναι από τη «φύση» τους πιο απείθαρχα, άρα χρειάζονται δυναμικότερη αντιμετώπιση. Αυτό, όμως, οδηγεί σε αδιέξοδες καταστάσεις και σε περισσότερη βία στην εκπαίδευση.

Τρίτο, είναι συνήθης η πρακτική να διαχωρίζονται τα παιδιά σύμφωνα με το φύλο, τόσο μέσα στην τάξη όσο και έξω από αυτή. Για παράδειγμα, η συνήθης πρακτική είναι να βάζουμε στο ίδιο θρανίο να κάθονται άτομα του ίδιου φύλου ή, αν δεν το επιβάλλουμε, να το παραβλέπουμε. Επίσης, ο διαχωρισμός αυτός των παιδιών, δηλαδή σύμφωνα με το φύλο, διατηρείται και έξω από την αίθουσα, π.χ. στις γραμμές τις οποίες σχηματίζουν τα παιδιά στις διάφορες παρατάξεις, όπως κάθε πρωί πριν την έναρξη των μαθημάτων, κατά την πρωινή προσευχή, στις γιορτές, στις παρελάσεις κ.λπ. Συνήθως, μπροστά μπαίνουν τα κορίτσια και πίσω τα αγόρια. Τέλος, διάφορες εργασίες μέσα στην τάξη τις αναθέτουμε με κριτήριο το φύλο, όπως, π.χ., στα κορίτσια αναθέτουμε ό,τι έχει σχέση με την καθαριότητα και γενικά τον ευπρεπισμό της αίθουσας, το στολισμό της στις διάφορες γιορτές κ.λπ., ενώ στα αγόρια αναθέτουμε τις πιο «βαριές».

Τέταρτο, γίνεται διαχωρισμός των παιδιών σύμφωνα με το φύλο κατά τη διάρκεια του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής. Συνήθως οι σωματικές ασκήσεις, αλλά κυρίως οι αθλοπαιδιές, διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο των παιδιών.

10 Λαμπροπούλου, Βούλα και Γεωργουλέα, Μαριζέττα, ό.π., σ. 67.

Αυτό μπορεί να έχει κάποια λογική εξήγηση, λόγω της διαφορετικής ανατομίας του σώματος των αγοριών από αυτό των κοριτσιών, αλλά, όταν γίνεται κατάχρηση και χωρίς λόγο, οδηγεί σε διαφοροποιήσεις ρόλων και σε διαφορετικά ιδεώδη προς τα οποία στοχεύει το παραπάνω μάθημα, όπως είναι η δύναμη για τα αγόρια και η χάρη για τα κορίτσια.¹¹

Πέμπτο, είναι συνήθης η πρακτική που ακολουθείται από τους δασκάλους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης όσον αφορά την κατανομή και την ανάληψη των τάξεων. Παρατηρείται, δηλαδή, το φαινόμενο οι γυναίκες εκπαιδευτικοί να αναλαμβάνουν κατά κανόνα τις μικρότερες τάξεις (Α', Β' ή και Γ'), ενώ οι άνδρες δάσκαλοι τις μεγαλύτερες (Δ', Ε' και ΣΤ'). Όλοι μας γνωρίζουμε τι προβλήματα δημιουργούνται στην αρχή κάθε σχολικού έτους με αυτό το θέμα, ιδιαίτερα στα πολυθέσια σχολεία. Η ανάληψη των τάξεων με κριτήριο το φύλο του εκπαιδευτικού, σε συνάρτηση με όσα έχουμε αναφέρει για τους ρόλους των δύο φύλων, «περνάει» μηνύματα, τόσο προς τους μαθητές όσο και προς τους γονείς και την κοινή γνώμη γενικότερα. Καταρχάς, τα παιδιά των μικρότερων ηλικιών στερούνται εξωοικογενειακά ανδρικά πρότυπα, που τόσο τα έχουν ανάγκη σε αυτή την ηλικία. «Περνάει» το μήνυμα ότι οι άνδρες δάσκαλοι τα καταφέρουν καλύτερα με τα παιδιά των μεγαλύτερων τάξεων, τόσο σε θέματα πειθαρχίας, λες και αναλαμβάνουν καθήκοντα θηριοδαμαστή, όσο και σε θέματα διδασκαλίας, επιτέδου γνώσεων κ.λπ., λες και το να διδάξεις πρώτη γραφή και ανάγνωση είναι εύκολη υπόθεση και χρειάζεται λιγότερες γνώσεις!

Βλέπουμε, λοιπόν, πως αποφάσεις καθημερινής πρακτικής και «ρουτίνας» δεν είναι καθόλου ουδέτερες ως προς το θέμα της διάκρισης του ρόλου των δύο φύλων και ότι πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί και ευαίσθητοι πάνω σε αυτό το θέμα. Θα πρέπει, λοιπόν, η Πολιτεία να επιμορφώσει τους εκπαιδευτικούς σε θέματα κοινωνικής διάκρισης με βάση το φύλο, καθώς και κοινωνικοποίησης των δύο φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης. Επίσης, θα πρέπει η Πολιτεία να εισαγάγει στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου στοιχεία που να αναφέρονται στους ρόλους των δύο φύλων. Αυτό θα μπορούσε να γίνει όχι ως ξεχωριστό μάθημα, το οποίο θα επιβάρυνε το ωρολόγιο πρόγραμμα, αλλά στα πλαίσια των υπαρχόντων μαθημάτων, υιοθετώντας το μοντέλο του εμβολιασμού, εισάγοντας, δηλαδή, στοιχεία ισότητας των δύο φύλων στην ύλη των ήδη διδασκόμενων μαθημάτων. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί στα πλαίσια των συμβουλευτικών τους καθηκόντων θα πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλίες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και ιδιαίτερα των γονέων, με διαλέξεις, συζητήσεις, έντυπο υλικό κ.λπ. πάνω σε θέματα ισότητας των δύο φύλων και, κυρίως, κοινωνικοποίησης των παιδιών, ιδίως όσον αφορά το φύλο. Οι εκπαιδευτικοί θα συμβάλουν με αυτό τον τρόπο στο μετριασμό ή και την εξάλειψη των διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα.

11 Λαμπροπούλου. Βούλα και Γεωργουλέα. Μαριζέττα, Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 46 (1989), σ. 68.

3. Συμπεράσματα

Βασικός σκοπός της εργασίας μας ήταν να μελετηθούν οι ρόλοι των δύο φύλων στην εκπαίδευση και να εξεταστεί εάν οι διάφορες διακηρύξεις για ισότητα των δύο φύλων ισχύουν στο χώρο του πρωτοβάθμιου σχολείου. Επικεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας σε τρεις τομείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από τους οποίους «περνάει» η ιδεολογία που αφορά τους ρόλους των δύο φύλων και που, κατά την άποψή μας, συντηρούν και αναπαράγουν τη διάκριση των δύο φύλων στην εκπαίδευση: 1) στα σχολικά βιβλία, 2) στο σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό α) στην άμεση (ως ανεξάρτητο μάθημα) και β) στην έμμεση μορφή του, και 3) στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών.

Μελετήσαμε το ρόλο της γυναίκας όπως παρουσιάζεται στα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας και των Μαθηματικών. Προσπαθήσαμε να δούμε ποιες παραστάσεις γυναικών προσλαμβάνει μέσα από τα κείμενα αυτά ο/η μαθητής/-τρια, σε ποιο βαθμό οι παραστάσεις αυτές ανταποκρίνονται στη σημερινή αντίληψη για τις γυναίκες και αν μέσα σε αυτά τα κείμενα εγγράφεται και αποτυπώνεται διαφοροποίηση των φύλων κατά τα παραδοσιακά στερεότυπα. Είδαμε ότι τα σχολικά εγχειρίδια όχι μόνο δεν βοηθούν στην εξάλειψη των ανισοτήτων με βάση το φύλο που υπάρχουν στην εκπαίδευση, αλλά, αντίθετα, παρουσιάζουν πρότυπα που συντηρούν και αναπαράγουν τα παραδοσιακά στερεότυπα των ρόλων των δύο φύλων.

Όσον αφορά το Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό και τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών ισχύει η ίδια με την προηγούμενη κατάσταση. Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός στην άμεση μορφή του είναι ανύπαρκτος στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όσον αφορά την έμμεση μορφή του, είδαμε ότι όχι μόνο δεν βοηθάει τους/τις μαθητές/-τριες να διαμορφώσουν μια σωστή εικόνα για τα διάφορα επαγγέλματα και τους ρόλους των δύο φύλων μέσα από αυτά, αλλά αναπαράγει και δημιουργεί στερεότυπα ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά τον επαγγελματικό χώρο. Οι εκπαιδευτικοί, τέλος, δεν έχουν ικανοποιητική εκπαίδευση πάνω σε θέματα κοινωνικοποίησης στο χώρο του σχολείου, ισοσύτητας των δύο φύλων κ.λπ, με αποτέλεσμα να συντελούν και αυτοί, ίσως χωρίς τη θέλησή τους, στη διατήρηση και την αναπαραγωγή της φυλετιστικής ανισότητας.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη να παρθούν μέτρα. Τα μέτρα πρέπει να στοχεύουν προς τρεις κατευθύνσεις: α) προς τα διδακτικά εγχειρίδια, όπου θα γίνεται προσπάθεια απαλλαγής τους από παραδοσιακά φυλετιστικά στερεότυπα, β) προς τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα, όπου θα γίνεται ενημέρωση και προσπάθεια ευαισθητοποίησης για τις κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες σε βάρος του γυναικείου φύλου, και γ) προς τους εκπαιδευτικούς (εν ενεργεία αλλά και τους μελλοντικούς), όπου θα γίνεται προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησής τους, με σεμινάρια και επιμορφωτικά προγράμματα, σχετικά με τη διαδικασία κοινωνικοποίησης ως προς το φύλο, ιδιαίτερα,

μάλιστα, στο χώρο της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένοι, όσον αφορά τα ζητήματα ισότητας των δύο φύλων, οι καθημερινές πρακτικές τους μέσα στην τάξη να λαμβάνουν υπόψη τους και αυτή την παράμετρο, να αποφεύγουν να διδάσκουν κείμενα που περιέχουν παραδοσιακά στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων και, όταν αυτό δεν είναι εφικτό, να τα προσεγγίζουν, μαζί με τους μαθητές, με κριτικό πνεύμα, εντάσσοντάς τα στην ιστορικο-κοινωνική πραγματικότητα που τα γέννησε.

Τέλος, οι παραδοσιακοί ρόλοι των δύο φύλων, όπως αναφέρθηκε, δεν είναι κάτι έμφυτο, αλλά αποτέλεσμα μάθησης. Μπορούμε, λοιπόν, ως γονείς και ως δάσκαλοι, να τους καταργήσουμε και να «περάσουμε» στα παιδιά ένα κλίμα ισότητας, όπου το κριτήριο διαφοροποίησης του ατόμου δεν θα είναι πια το φύλο ή οποιοδήποτε άλλο γνώρισμα εξωτερικό και τυχαίο, αλλά η προσωπική αξία του κάθε ατόμου, η νοημοσύνη, οι κλίσεις, οι προτιμήσεις, τα ταλέντα αλλά και οι ανάγκες του.

Βιβλιογραφία

- Αλεξόπουλος, Δ.Σ., Ο επαγγελματικός προσανατολισμός στο σχολείο, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 4 (1981), 74-77.
- Γαγανάκης, Κώστας, *Ιδιωτική και συλλογική ζωή στις κοινωνίες της προεπαναστατικής Δύσης (16^{ος} - 18^{ος} αιώνας)*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2001-02.
- Δεληγιάνη, Β. – Ζιώγου, Σ. (επιμ.), *Εκπαίδευση και φύλο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1994.
- Ίγκρες, Γκέοργκ, *Η ιστοριογραφία στον 20ό αιώνα*, Αθήνα, Νεφέλη, 1999.
- Καλογήρου, Κορηνλία, Επαγγελματική διαπαιδαγώγηση, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 4 (1981), 78-81.
- Κανταρτζή, Ευαγγελία, Τα στερεότυπα για το ρόλο των φύλων μέσα από τις εικόνες των αναγνωστικών, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 62 (1992), σ. 55-64.
- Κανταρτζή, Ευαγγελία, Η εικόνα της γυναίκας στα βιβλία των Μαθηματικών, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 118 (2001), σ. 56-64.
- Κανταρτζή, Ευαγγελία, Οι άνδρες πάνε στον πόλεμο, οι γυναίκες... Μια έρευνα για τα στερεότυπα των δύο φύλων στα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 126 (2002), σ. 119-129.
- Λαμπροπούλου, Βούλα - Γεωργουλέα, Μαριζέττα, Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 46 (1989), σ. 58-69.
- Ματσαγγούρας, Ηλίας, Η επίδραση των (ελληνικών) μαθηματικών βιβλίων στην επίδοση των μαθητριών στα Μαθηματικά, *Νέα Παιδεία*, 22 (1982), σ. 81-85.
- Ματσαγγούρας, Η., Αυτοαντίληψη - αυτοεκτίμηση και μάθηση: Θεωρία και παιδαγωγικές συνεπαγωγές, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 12 (1983), σ. 42-45.
- Μαυρογιώργος, Γιώργος, Σχολικό πρόγραμμα και παραπρόγραμμα, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 13 (1983), σ. 74-81.
- Μουστάκα, Καλλιόπη, Αντιφεμινισμός και σχολικά βιβλία, εφημερίδα *Το Βήμα*, 11-1-1976.
- Σαββίδου, Τούλα, Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφοροποίηση των δύο φύλων, εμπειρική έρευνα στους εκπαιδευτικούς της Α/θμιας Εκπαίδευσης στα Δωδεκάνησα, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 86 (1996), σ. 35-45.
- Φραγκουδάκη, Άννα, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα, Παπαζήσης 1985.
- ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Βιβλίο του δασκάλου, ΣΤ τάξη*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992.
- ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για την πρώτη Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 1997.
- ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για τη Δευτέρα Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000.
- ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για την Τρίτη Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000.
- ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για την Τετάρτη Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για την Πέμπτη Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Τα Μαθηματικά μου, για την Έκτη Δημοτικού*, τεύχη Α' έως Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 1987.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Στα πολύ παλιά χρόνια*, Ιστορία Γ' τάξης, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Στα αρχαία χρόνια*, Ιστορία Δ' τάξης, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1996.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Στα βυζαντινά χρόνια*, Ιστορία Ε' τάξης, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1995.

ΥΠΕΠΘ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο), *Στα νεότερα χρόνια*, Ιστορία ΣΤ' τάξης, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1997.

Νόμος 1566/85.